

Szücs György

Hűlt helyek

A két világháború közötti kultúrpolitikusok székesfehérvári szobrairól

Simon László szerkesztésében a Ráció Kiadó jelentette meg a *Klebelsberg, Kornis, Hóman* című magyar-angol nyelvű könyvet, amely alcíme szerint *A két világháború közötti kultúrpolitikusok székesfehérvári szobrairól* szól. Az arany betűkkel fekete (sötétszürke) alapra nyomott borító és a kis fotóportrék együttese ünnepélyes és emelkedett hangulatot kölcsönöz a témának, mint a temetők messziről látszó, svéd

Párbeszéd a Klebelsberg-szoborral
Fotó: Prakfalvi Endre, 2014
↓

gránit síkkövei: Itt nyugszik... A közel másfélszáz oldalas, illusztrált kiadvány harmadát-felét a szerkesztő szövegei töltik ki, az *Előszó*, a Klebelsberg Kuno- és a Kornis Gyula-émlékműveknél mondott beszéd, valamint a szobrok alkotójával, Pető Hunorral folytatott dialógus rá eső – nagyobbik – része. A történelmi dimenziót Klebelsberg egykori iskolája, a ciszterci gimnázium 200. évi jubileumán tartott, 1924-es szónoklata, Ujváry Gábor történész (Veritas Történetkutató Intézet) *A múlt politikája* című Hóman Bálint-elemzése jeleníti meg, az aktuálpolitikai összetevőt pedig Kövér László házelnöknek a Kornis-szobor leleplezésén elhangzott köszöntője képviseli.

A kötetet idén június elején mutatták be a székesfehérvári városháza patinás dísztermében, ahol a pódiumon a szerzők (L. Simon László, Ujváry Gábor) mellett Cser-Palkovics András polgármester, Demeter Zsófia korábbi múzeumigazgató, Csurgai Horváth József, a levéltár vezetője, valamint erősítésként Schmidt Mária történész foglalt helyet.¹ Schmidt számos, a (leges)legújabb kort lefedő intézmény irányítója, a diktatúrák és a zsidóság kutatásának szaktekintélye, a hazai emlékezetpolitika véleményformálója, emellett friss „zászlóanya”, hiszen Kornis Gyula váci – ott sétapálcás, vasos könyvet szorító – szobrának (Juha Richárd, 2019) egyik átadója. A Kontuly Béla 1938-as *Aranybulla* szekeljával ékes terem a könyvben is feltűnik a Szent István Évet megnyitó díszközgyűlésen Hóman Bálint beszéde közben (117. oldal). A hallgatóság alapos tájékoztatásban részesült a történelmi szereplők életéről és székesfehérvári kötődéseiről, a helyi közgyűjteményekben található forrásanyagról, a szoborállítás indokairól (Klebelsberg, Kornis, 2013-2014) s persze az elmaradt Hóman-avatásnak (2015) a sajtóból részben ismert háttéréről. Ha valakiben felmerült a kérdés, hogy az angol szövegvariáns mennyiben indokolt egy jobbra csak Magyarországon értelmezhető kiadvány esetében, az is választ kapott: egy példányt elküldenek Barack Obama egykori amerikai elnöknek, aki annak idején „bekapcsolódott” a Hóman-szobor körül támadt vitába. A könyvbemutató előadói között művészettörténész nem volt.

A Klebelsberghez fűződő viszony mintegy vonatkoztatási pontként már önmagában jellemzi, jellemezheti az egyes korszakok hatalmi működésének stílusát, (kultur)politikusainak elméleti és cselekvési elveit, esetleg az elő-előbukkanó alternatív megközelítéseket a teljes elutasítástól az óvatos hivatkozásokon át a központi

ideológia reprezentációjáig. Kultusza 1932-ben be-
következett, korai halála után felerősödött, 1933-ban
emlékkiállítás szerveztek a Múcsarnokban, amelyen
Kisfaludi Strobl Zsigmond modell utáni mellszobrát is
bemutatták.² 1939-ben került sor budapesti emlékmű-
vének felavatására a Duna-parton (Grandtner Jenő),
ahol Hóman kultuszminiszterként, Kornis pedig szobor-
bizottsági elnökként mondott beszédet.³ 1938–39-ben
rövid ideig miniszteriumi utóda, gróf Teleki Pál pedig
máig megfontolandó szavakkal tisztelgett előtte: „A köz-
oktatásügyi miniszteriumban fejem felett függött a képe.
Ha beléptem, naponta ráesett szemem pillantása. Nem
egyszer tettem fel magamban a kérdést, jól és méltó-
an folytatjuk-e munkásságát. És hozzásegített ehhez a
mindennapi lelkiismeret-vizsgálathoz, amelyre minden-
kinek, de elsősorban a vezető állásban dolgozóknak
szükségük van.”⁴ Az 1945 előtti „reakciós” évtizedeket
a munkásmozgalom és az ún. haladó hagyományok ki-
vételével teljesen elutasító kommunista berendezkedés
merev történelemszemléletén már az 1960-as évektől
apróbb repedések mutatkoztak, ezek tágitásának
egyik fő irányadója Glatz Ferenc történész volt. Glatz,
akit folyamatosan izgattak a klebelsbergi életmű külön-
féle aspektusai, a Németh Miklós-kormány művelődési
minisztereként 1989-ben az Eötvös-Trefort-Klebelsberg-
hármas képeire cserélte le irodájában Lenin „ott-
felejtett” szobrát.⁵

Ha a rendszerváltás előtti évtizedre tekintünk, az
1980-as években – a megtapasztalt hatalmi retorziók
ellenére – a marxista történelemszemlélet egyeduralma
inkább csak papíron létezett, az egyetemeken a kötelező,
ám aligha komolyan vett ideológiai tárgyak sablonos
jelenléte mutatta a tanrendekben és leckekönyvekben.
A korábban lakásokon, a „repülőegyetemen” fellépő
előadók ekkorra már törvényesen meghirdetett, szem-
lélettágító órái mellett hozzá lehetett férni a tiltott iro-
dalmakhoz, mindenestre meglepő módon például Jászi
Oszkár tanulmányai is szerepeltek a szamizdat kínála-
tokban. Még külföldről kellett behozni (becsempészni)
Hanák Tibor *Az elfelejtett reneszánsz* című, 1981-es
könyvét, amelyben a szerző a 20. század első felének
jelentős magyar filozófiai gondolkodóit gyűjtötte össze
tárgyszerű, nem polemizáló, ugyanakkor sokszínűséget
felmutató kézikönyvében. Természetesen a marxizmust
Szabó Ervin, Lukács György vagy Molnár Erik arcé-
lének felvillantásával éppúgy tárgyalta, mint többek kö-
zött a szellemtörténet és a vitalizmus képviselőit, köztük
Kornis Gyula, Prohászka Lajos vagy Karácsony Sándor
intellektuális teljesítményét. Kornis azután a pszicho-
lógiai és a történelemfilozófiai fejezetben is említésre
került.⁶ A szakmai berkeken túl a konzervatív hagyó-
mány feltárása tágabb nyilvánosság előtt is zajlott, a
Népművelési Intézetben Sz. Tóth János *Társadalom és
művelődés* című sorozata tervbe vette egy-egy kisebb
Klebelsberg- és Hóman-szöveggyűjtemény kiadását.
A faltörő kosként szolgáló Erdei Ferenc- és Németh
László-válogatás megjelent,⁷ a másik kettő sajnos nem
készült el. A hagyomány folytonosságát olyan apró moz-
zanatok is biztosították, mint Székesfehérváron az akkor
József Attiláról elnevezett, egykori és leendő ciszterci
gimnázium folyosói vitrinje, ahol régi osztályok, paptá-
nárók, később híressé vált diákok fotói és egyéb relikvi-
ák kaptak helyet.

A mai közszereplők közül L. Simon László az, aki
gyakran hangsúlyozza bensőséges kapcsolódását Kle-
belsberg munkásságához, s a *Polgári kultúrpolitika* című
könyvének borítójára tudatosan a székesfehérvári szob-

rot választotta.⁸ „Mert ismerem őt, érteni vélem a lel-
kesedését; nemcsak a nyelvünk és a kultúránk azonos,
hanem a kultúrpolitika erejébe vetett hitünk is közös, és
talán még a habitusunkban is van hasonlóság” – vallotta
meg az emlékmű avatásán (35–36. oldal).

A szobrokhoz visszatérve érzékelhető, hogy az 1930-
as évektől felerősödő szélsőjobb mozgalmak idején és
a radikalizálódó politikai-történelmi helyzetben a mi-
niszteri funkciót – nem kényszeredetten – vállaló Hó-
man megítélésének árnyéka rávetült Klebelsbergre, s a
viszonylag semlegesnek mondható Kornis Gyulára is. Ne
feledjük, hogy 2000-ben Székesfehérváron, a Zichy-lig-
etben már felavattak egy Klebelsberg-szobrot, Kisfa-
ludi büsztjének másolatát, nagyobb visszhang nélkül.
Nem valószínű, hogy Kornis személye – a szakemberek
kivételével – azelőtt különösebben ismert lett volna,
mint ahogy most sem jön lázba senki Alexander Bernát,
Szimonidesz Lajos vagy Brandenstein Béla neve hallá-
tán. Kornis pszichológiai, szociológiai és filozófiai böl-
cselökként hatalmas életművet hagyott hátra, összegző
kötetéből elég kiemelni *Az államférfi* (Franklin, 1933)
című könyvét, ahol széles történelmi keretben írta le a

↑
PETŐ Hunor:
Kornis Gyula szobra
Fotó: Szücs György,
2021

↑
PETŐ Hunor:
Hóman Bálint szobra
 Fotó: Pető Hunor,
 2015

korszakokat befolyásoló államférfi tipológiáját, markánsan megkülönböztetve a kiszolgáló-végrehajtó politikus-tól. A *mai világ képe* négy vaskos kötete közül az első, *A szellemi élet szerkesztése* fűződik közvetlenül a nevéhez (Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1938) vagy a több mint ezeregyszáz oldalas szintézisének, a *Tudomány és társadalomnak* a megírása és megjelentetése (Franklin, 1944), mely évszáma ellenére éppenséggel nem aktuálpolitikai igazolás, hanem az alcíme szerint valóban *A tudomány szociológiája* akart lenni.

A kultuszok és ellenkultuszok jelen időre rakódott súlyos rétegei, máskor csak a tudatalattiban elraktározódott morzsálékai jelentősen befolyásolják a közgondolkodást, a történelmi személyiségek változó értékelését, amelyek főleg a rendszerváltások időszakában kerülnek előtérbe. A szimbolikus térfoglalás mechanizmusának megfelelően zajlik a köztér „megtisztítása” (Károlyi Mihály), az elfeledett alakok életre hívása (Széll Kálmán) vagy a vállalt elődök rehabilitálása (Tisza István). Ebből a folyamatból, korábbi írását idézve,⁹ egy csokorra valót L. Simon is közread (15., 16. oldal). A székesfehérvári együttes kiváltotta vita érzékelhetően csak az ábrázol-

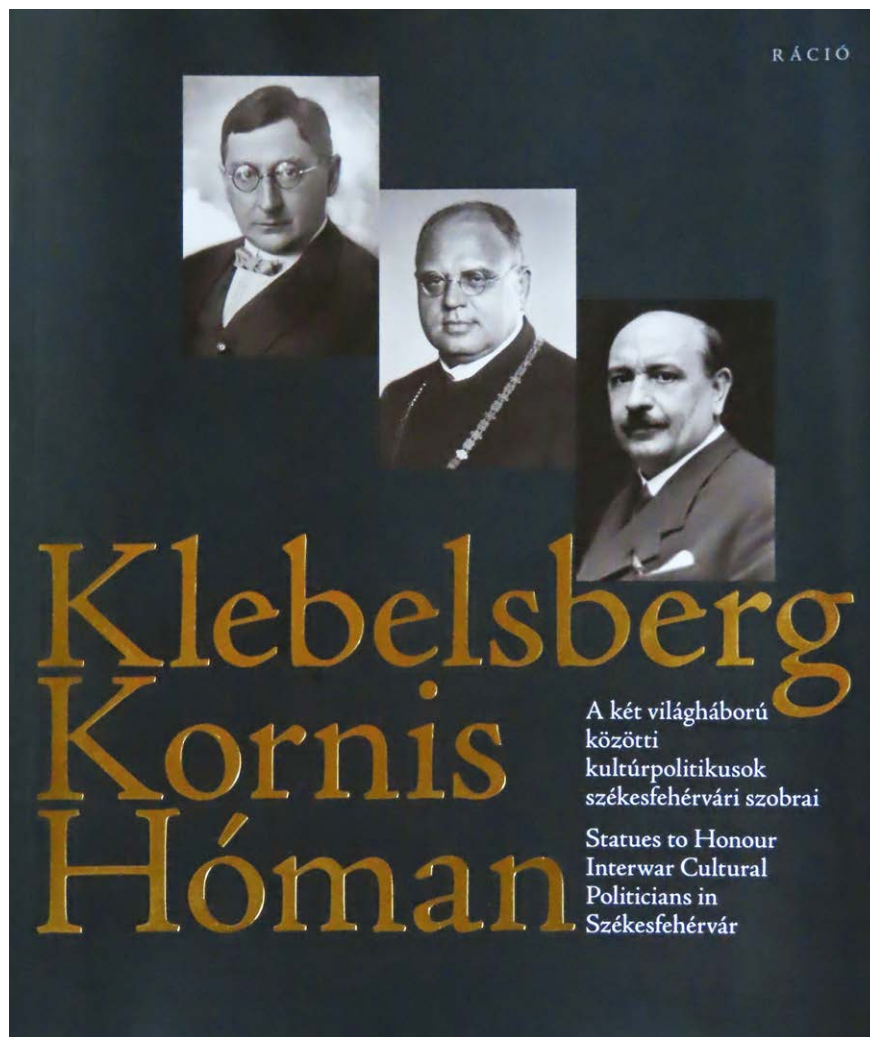
takról szólt, alig vagy egyáltalán nem kapott hangsúlyt a megvalósult szobrok milyenségének problematikája. A *Klebelsberg, Kornis, Hóman*-kötetben ezt a feladatot L. Simon László és Pető Hunor beszélgetése (*A Hóman-szobor létezésének esetlegessége*) hivatott ellátni.¹⁰ A társalgás menetében kétségtelenül szembenéznek a köztéri szobrokkal kapcsolatos legfontosabb ambivalenciával, amely általában a megrendelő közösség primér elvárásának (minél jobban hasonlítson) és a művész elképzeléseinek (önelvű plasztika) végletes dichotómiájában jelentkezik. Egyetértenek abban, hogy nagyon nehéz, majdnem lehetetlen jó köztéri szobrot készíteni. Ebben az esetben megoldást jelentett, hogy a hagyományosnak mondható, heroikus emlékművektől eltávolodva a talapzat nélküli zsánerszobrok, illetve a járóelőket megállító utcai szobrok felé történjen az elmozdulás úgy, hogy az ábrázolt azért ne süllyedjen bele a szelfiszobrok vicces vagy jópofáskodó popularizmusába. Pető egyébként elhatárolódik az utóbbiaktól, csupán az emberközelség szempontját veti fel.

Nyilván respektálható a művész azon állítása, hogy semmiféle kettősség vagy tudathasadás nincs a konceptuális és a köztéri szobrokat létrehozó alkotói énje között. A „beskatulyázó” művészettörténészeket pedig könnyedén félre lehet söpörni azzal, hogy mesterségesen állítják szembe az avantgárd művészt a köztéri szobrásszal (Mélyi József), ráadásul, ki tudja, milyen okból, a művek esztétikai minőségét firtatják (Kovács Péter).¹¹ Pető a korlátok nélküli művészetszemléletet vallja, ehhez Joseph Beuys, Piero Manzoni, George Maciunas, Nam June Paik, továbbá főiskolai mestere, Jovánovics György példáját hozza fel. Mindez érdekes gondolat kísérlet lehetne, ám rögtön az elején a „magyar ugar baloldali pártaktivista esztéták gyöngyszeme” szókapcsolat (113. oldal) a torkunkon akad, nemcsak az emészthetetlen torlódás miatt, hanem mert a művész saját szobrászi magatartását körbejáró érveléséből nyersen kiszól, mondhatni kimutat, s ezután már igencsak nehéz visszatérni a szöveg eredeti menetéhez. (Az angol fordítónak is meg kellett kapaszkodnia az áttételben.) A kendőzetlen, direkt minősítés, a másik fél szellemtelen *paintball* megbélyegzése azért is ironikus, mert pár sorral később a művész „egy kicsit több fantáziát” várt volna el a művét bírálóktól (114. oldal). A hangulati elem a későbbiekben jelzőként és útjelzőként újra visszatér a szövegben, nehogy naiv olvasóként kiessünk a *döntés* pozíciójából, s elfeledjük, hol állunk, és merre kellene haladnunk. Ennek ellenére, ha valaki a nyilvánosság elé lép – legyen a művészet bármely ágának alkotója –, egyfelől el kell viselnie a nem feltétlenül rajongó hangokat, másfelől pedig, ha egy „termékét” műalkotásnak tekinti, igenis mindenkor releváns a szigorú művészettörténeti megközelítés. Amikor 1939-ben a fiatal Grandtner Jenő budapesti Klebelsberg-szobrát felállították, abban az évben ő vehette át a kultuszminiszterrel elnevezett emlékdíjat. Petrovics Elek, a Szépművészeti Múzeum volt főigazgatója laudációjában felidézte Klebelsberg alapelvét, aki személyes ízléspreferenciái ellenére nem avatkozott bele a művészeti folyamatok természetes menetébe. „Abban a sokat vitatott kérdésben – utalt rá Petrovics –, hogy meddig terjedhet az állam beavatkozása a művészet körében, Klebelsberg többször kifejtette a nézetét, és mindannyiszor a művészet szabadsága mellett szállt síkra. Művészeti politikájának az volt az alap gondolata, hogy az államnak támogatnia kell a tehetséges művészeket, megteheti, sőt meg is kell tennie azt is, hogy megbízásaival a művészi tevékenységet olyan művészi

ágak művelésére serkentse, amelyek különben művelés hiányában elsorvadnának, de nem tartotta megengedhetőnek, hogy a művészi munkásság irányába, az alkotás szellemébe is beavatkozzék.” Miközben jóváhagyta a díjazott személyét, mert utalni a szobor kisebb hibáira, s konklúziójában is mértéktartó hangot ütött meg: „Grandtner műve nem méltatlan Klebelsberghez, és ez igen sokat mond.”¹²

Mivel az ábrázoltak bronzból öntött szoborszerűségükben lépnek elénk, semmilyen érveléssel nem zárható ki, hogy szobor mivoltukból következően esztétikai és plasztikai oldalról közelítsünk feléjük. A kötetbeli párbeszédben és az idézetekben felsorakoztatott köztéri alkotók többsége, Ferenczy Béni, Pátzay Pál, Sidló Ferenc, Kerényi Jenő, Varga Imre, Somogyi József, Jovánovics György – de még a didaktikus Marton László is –, valamit hozzá tudott tenni az emlékművek megszokott és koronként elvárt stílusához, mert az említett szobrok mindegyikének sajátja az egyénivé érlett, erős plasztikai kifejezőmód. De mit közvetítenek Pető Hunor figurái? A gimnázium lépcsőjén lefelé lépkedő Klebelsberg viseltes zakójában és kitérdesedett nadrágjában inkább álruhás, vidéki iskolaigazgatónak hat, aki osztálynaplóval a kezében talán éppen egy általa alapított népiskolát látogat meg. Kornist a papi gallér láttán egyértelműen egyházi személyként identifikáljuk, összekulcsolt keze az imával élő, spirituális embert idézheti, valójában azonban mindannyiunk által használt, sztereotíp kézmozdulat, mint ahogyan az avatáson résztvevőknél is szembeötlően megmutatkozik (89. oldal). Hómant ugyan csak fotóról ismerjük, de hasonlóképpen felületi (felületes) megmunkálást érzékelünk, ahol a súlyos díszmagyar vékony, itt-ott meggyűrődött papírmasé jelmezként borul vaskos alakjára. Összességében, kisebb-nagyobb mértékben mindegyiknél megállapítható, hogy a mintázás során valamiféle stilizálásra törekedve hol a ruházat „uralkodik” öncélúan az emberi testen, hol viszont az anatómiai formák jutnak előnyhöz a vetélkedésben. Ennek szélsőséges párhuzama a városban Pogány Gábor Benő *Aba-Novák*-szobra (2015), akinek a népnyelv magasra emelt ecsetje miatt a „dartsdobáló” titulussal kedveskedett.

A székesfehérvári szobrok tehát elkészültek. A műveken túli, a külső és belső indítékokról informáló, utólagos magyarázatok, kifejtések csak alkalmilag segíthetik azokat, amelyek megteremtőjüktől mindinkább leszakadva kénytelenek a maguk póroságában kiállni és saját magukért felelni a nyilvánosság előtt. Bombasztikus mondatokban nincs hiány: „A lényeg esetünkben, ugyanúgy, mint a konceptualizmusban, nem a morfológiai szépségben és nem is a *Dasein*ben van elrejtve, hanem a hatalmi tényező által elvárt aszketikus attitűd felvállalásában” (134. oldal). Bármit is jelentsen ez a kijelentés, nem szükséges elővenni egy Heidegger-szótárt ahhoz, hogy világossá váljék: nem a szobor (a mű) *épp-így léte* (Geradesosein, bocsánat, ez Lukács) a lényeg, hanem a művész magatartása, ami ezek szerint tényleg nem más, mint a „hatalmi tényező által elvárt aszketikus attitűd felvállalása”? Úgy tűnik, a *megcsináltság* – hogy az okoskodó, ámde csikorgó magyarításoknál maradjunk – tehát nem fontos, mondhatni mellékes, azaz mindegy, hogy a materializálódott mű milyen minőséget képvisel. Ebből következik, hogy a művész joggal mentheti fel magát, hisz nem is volt célja tényleges (esztétikailag mérhető) művet létrehozni, tehát akár rossz művet is alkothatott. Ha ez így van, akkor viszont mi az oka a türelmetlen számonkérésnek a másként látó-gondolkodó

kritikusok iránt, pontosabban valamiféle „pártaktivista” esztétika felhánytorgatásával, az „akol melege” kitétel emlegetésével mi célt szolgál az ugyanúgy következetes vélemények degradálása?

↑
A kötet borítója

Pető Hunor hangoztatja, hogy mindenféle ideológiai elvárástól függetlenül az ábrázolandó személlyel folytatott műtermi párbeszéd volt számára az érdekes. „A műtermi munkafolyamatnak nem része a megformázandó személyiség mai, magyarországi megítélése” (114. oldal). Azt hinné az ember, hogy egy hivatalos szoborállítás ötlete mégiscsak valamiféle jelenkori megítélés miatt vetődik fel. Rögtön tolatodik az újabb kérdés: mennyivel lett volna más a mű, ha mindez a munkafolyamat részét képezi? A szobrot/szobrokat akár az illusztrációkon, akár Klebelsberg és Kornis esetében eredetiben megtekintő érdeklődők kíváncsian keresik az eredményt, hogy a művész mire jutott. A bronzalakok azonban mélyen hallgatnak. Talán a nyomatékosabb kifejezés is indokolt: semmitmondóak. Olyan jól sikerült a skálát beállítani, hogy abszolút neutrális szobrok születtek, amelyek a köztéri típuskínálatból a legérdektelenebb „skatulyába” tartoznak. Nem konceptuális alkotás és nem is vérbő plasztika, nem a Kis Varsó-féle rákérdező, reflektív megközelítés, de nem is Kolozi Tibor vagy Polgár Botond magas mesterségbeli tudással felvértezett, szoborelemző felfogása, nem a téma kívánta patetikus emlékmű, de nem is blaszfémikus utcai szobor. Az már csak szomorú lábjegyzet, hogy a városban él, de már nem képes dolgozni a több köztéri szoborral, emléktáblával büszkélkedő művész, Székely János Jenő, aki – bár sok konfliktust gerjesztve – mind figurális, mind geometrikus-filozofikus alkotásain mindig a plasztikai forma törvényszerűségeiből indult ki. L. Simon egy helyütt azt mondja, hogy poli-

tikusként számtalan szobrot adott át, „köztük olyanokat is, amelyek személy szerint nem tetszettek nekem, de a téma fontossága, az ábrázolt személy közelsége, az avatási helyszíne felülírták bennem a művészettel is foglalkozó ember berzenkedését” (128. oldal). Feltételezem, a székesfehérváriak nem tartoznak ezek közé – de akkor vajon milyenek lehettek az ellenérzését kiváltó monumentumok? Pető utólagosan megkísérli a műveket élettel telíteni úgy, hogy visszahonosítja őket az emberi szemekkel ellátott, figurális épületplasztikáinak sorozatába (*Rekonstrukció*), amit L. Simon „fantasztikusan gyönyörűnek” nevezett (137. oldal). Annyiban konzekvens elképzelés, amennyiben korai életművében valóban megtaláljuk azokat az ősképeket, ahol a látás és a látvány, a szem és a tekintet tematikája megjelenik (*Látászavar*).¹³ Itt viszont a közeli fotókon meredő arcok vérekes, trachomás hatású tekintetükkel inkább bizarr benyomást ébresztenek, Alexandre Dumas *Vasárlarcosa* juthat az eszünkbe vagy Georges Franju *Szemek arc nélkül* (1960) című filmje, ahol a női főszereplő roncsolt vonásait merev maszk fedi el, csak a pillantása élő. Mind a kérdező, mind a művész egyetértenek abban az „evidenciában”, hogy az avantgárd művészt és a köztéri szobrokat alkotó művészt azonos indítékok hajtják, amit Mélyi és társai sajnálatosan szűk horizontú gondolkodásuk miatt nem ismertek fel (139. oldal). Nyilván külön kultúrtörténeti áttekintés kívánkozna a művész és a megbízó, a művészet és a hatalom, a művészet és a propaganda nem mindig harmonikus viszonyának feltárására, ahol a felkért művész rövid távon jól, hosszabb távon (utókor) azonban rosszul is járhatott. A 20. században azért nem magától értetődő, hogy a mindenkori avantgárd szemlélet, ami a kultúra, a társadalom, alkalmasint az államberendezkedés megváltoztatására, nota bene minden utópisztikus jellege ellenére jobbítására, élhetőbbé tételére törekszik, azonos lehetne a konzervatív (megengedem: értékörző) államideológiát megtestesítő nézőponttal. A könyvben szép találat a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár archív fotója az 1941-es könyvnapról, ahol Kornis Gyula és Kassák Lajos beszélgetnek (74. oldal). Annak most nincs jelentősége, hogy a találkozás valójában 1943-ban történt,¹⁴ de annak igen, hogy bár Kassák sem azonos az 1910-20-as évek lázadóival, biztosan nem ugyanazt gondolták a művészetről, annak funkciójáról, a magyar kultúrában betöltött szerepéről. Erről szól (szólhatna) egy tényleges párbeszéd, erről szól (szólhatna) egy valódi vita.

A mindenkori városvezetőket érthetően cselekvésre készíti az a tudat, hogy Székesfehérvár „történelmi főváros”, „Szent István városa” stb. igény szintjét – a középkori emlékek kevésbé látványos, töredékes volta miatt – jelenbeli tettekkel, a mindennapokban látható, emlékeztető objektumokkal kell felidézni és bizonyítani. Árpás Károly 1970-es évektől végzett anatómiai arc-rekonstrukciói reményt keltenek, hogy a tudomány fejlődésével a Romkert (Nemzeti Emlékhely) kriptájában összekeveredett királycsontok szétválogatása után az azonosított koponyák lehetőséget adnak majd egy királyi panteon létrehozására.¹⁵ A 20. századra vonatkoztatva akaratlanul felrémlik egy másik vízió a szegedi Dóm tér Klebelsberg által megálmodott emlékcarnoka nyomán. Az egykori Horthy Miklós Kultúrház (ma Csók Képtár és megyei könyvtár) üres arkádjai logikusan továbbbi szereplőkért ásítognak. Prohászka Ottokár püspök valószínűleg felmentést kap, mert a róla elnevezett emléktemplom mellett áll Felsőőri Fülöp Elemér 1934-es, Budapestről 1984-ben idemenekített, egészalakos szobra. Csitáry G. Emil polgármester esélyes, bár neki már van két emléktáblája (Kocsis Balázs, 1999; Pintér Balázs, 2018) és egy mellszobra (Nagy Benedek, 2013) a városban. Vizsgatételt húz az itt született Szekfű Gyula történész, felkészül Shvoy Lajos püspök és Széchényi Viktor főispán... A két világháború közötti személyiségek panteonjába Szabó Dezső is joggal pályázhatna, hiszen 1906 végétől 1908 tavaszáig a szomszédos utcában, az egykori állami főreáliskolában segédtanár volt. Biztosan hevesen tiltakozna ellene, hogy az arkádívek tornasorába beálljon, terebélyes alakját sokkal inkább a szemközti parkban, egy kávéházi asztal mellett terpeszkedve képzelhetnénk el. Valószínűleg lebiggyedt ajakkal szemlét tartana a kiválasztottak között, s kajánul elmosolyodna, vajon milyen szobrot alkotna regényhőse, Boór Bálint. Majd hegyes tollával feljűk bökné – à la Aba-Novák –, s odakanyarítaná az előtte heverő papírhalom első oldalára: *Segítség!*

- 1 Csordás Csilla: *Klebelsberg–Kornis–Hóman-könyvbemutató a városházán*. 2021. 06. 02. <https://www.szekesfehervar.hu/klebelsberg-kornis-homan-konyvbemutato-a-varoshazan-1>; Majer Tamás: *Könyvbemutató a városházán. Egy kötetet Barack Obama is kaphat*. 2021. 06. 03. <https://www.feol.hu/kultura/helyi-kultura/homan-balint-szobor-konyvbemutato-klebelsberg-kornis-4987819/>
- 2 A *Gróf Klebelsberg Kuno-émlékiállítás tárgymutatója*, 1933. február–március. Országos Magyar Képzőművészeti Társulat, Múcsarnok, Budapest. IV. terem 24. tétel. Lásd továbbá Prohászka László: Kisfaludi Strobl Zsigmond Klebelsberg Kuno-portréi. *Iskolakultúra*, 2006, 2. szám, 133–136.
- 3 Az Eskü-téri Klebelsberg-szobor leleplezése. *Az Est*, 1939. május 10., 2.
- 4 Gróf Teleki Pál: Ünnepi beszéd. *Budapesti Szemle*, 253. kötet (1939, DCCXXXIX szám) 364–365.
- 5 A konzervatív reformer. A hermafrodita gróf feltámadása. Váradi Júlia interjúja Glatz Ferencsel. *168 Óra*, 1990. június 26., 20.
- 6 Hanák Tibor: *Az elfelejtett reneszánsz. A magyar filozófia gondolkodás századunk első felében*. Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Bern, 1981.
- 7 Erdei Ferenc: *A falukutatástól a népi kollégiumokig*. Szerk. Szigeti Tóth János, Bíró Judit. Múzsák, Budapest, 1985; Németh László: *Művelődéspolitikai írások*. Szerk. Szigeti Tóth János, Monostori Imre. Múzsák, Budapest, 1986.
- 8 L. Simon László: *Polgári kultúrpolitika. Eredmények és dilemmák*. Orbán Viktor előszavával. Ráció Kiadó, Budapest, 2014.
- 9 *Hóman Bálint és népbírói pere*. Szerk. Ujváry Gábor. Ráció Kiadó–Városi Levéltár és Kutatóintézet, Székesfehérvár, 2019 (2. javított és bővített kiadás: 2020). L. Simon László bevezetőjével.
- 10 A beszélgetés korábban megjelent: *Kortárs*, 2016, 6. szám, 61–70.
- 11 Mélyi József: *Hóman és a penész*. 2015. december 11. <http://tranzitblog.hu/homan-es-a-penesz/>; Kovács Péter: Ez már nem tréfa! *Fejér Megyei Hírlap*, 2014. augusztus 30., 11.
- 12 Petrovics Elek: Klebelsberg, a művészpölitikus és a Klebelsberg-szobor. *Napkelet*, 1939, 11. szám, 369–372.
- 13 A Budapest Galéria Kiállítóházában 1998 tavaszán rendezett kiállítás. Katalógus: Pető Hunor: *Virágzó csendéletek*. Szerk. Nagy Mercédesz. Budapest Galéria, 1999.
- 14 Tizennyolc kép a könyvnapról. Írók, tudósok, társadalmi előkelőségek az Új Idők sátrában. *Új Idők*, 1943. június 12., 698.
- 15 Fo- Ti- [Foltényi Tibor]: Fehérvári „szellemidézés”. *Fejér Megyei Hírlap*, 1979. január 14., 12.